and consequences. The relevance of studying the ethnopsychology block within the course "Ethnography" for medical students is determined.

Keywords: *ethnography, ethnopsychology, transgenerational trauma, War for Independence of Ukraine.*

Тамара Дорохіна

кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри історії України, археології та краєзнавства Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського НУЧК імені Т.Г. Шевченка (Чернігів)

Сергій Токарєв

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського НУЧК імені Т.Г. Шевченка (Чернігів)

УСНОІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОМУ ІНСТИТУТІ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО НУЧК ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Російсько-українська війна, яка розпочалася з окупації Криму у 2014 р. та переросла у повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 р., є найбільшою трагедією України в XXI ст. Збройна агресія росії, спрямована на знищення суверенітету та територіальної цілісності України, супроводжується величезними людськими втратами, гуманітарною катастрофою та руйнуванням інфраструктури. Війна справила багатофакторний вплив на життя суспільства та людей, кардинально змінюючи звичний устрій, психологічний стан та фізичне здоров'я населення. Зміни відбулися у всіх сферах життя та діяльності людей.

Етнографічна практика студентів другого курсу Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського в умовах воєнного стану відбулася у червні-липні 2022 р. Під час її підготовки та проведення звичний напрям досліджень «Етнографічна культура Чернігівщини» був змінений на новий – «Повсякденне життя населення Чернігівщини в умовах російського вторгнення в Україну». Практика проходила у змішаному форматі – частина студентів здійснювала усноісторичні дослідження за місцем проживання, а інша частина – у польових умовах. Для роботи з респондентами застосовувалися

Опитувальники двох видів – для мешканців населених пунктів, які перебували під тимчасовою окупацією ворога, і для жителів неокупованих територій[1].

Протягом 2022–2025 рр. основний напрям досліджень не змінювався, проте з кожним роком додавалися нові опитувальники для респондентів. 2023 р. був впроваджений і застосований у польових умовах опитувальник для тимчасово переміщених громадян, які виїжджали в інші регіони чи за кордон; 2024 р. – для співробітників Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка; 2025 р. – для волонтерів; «Дитинство під час війни (за матеріалами усноісторичних досліджень)»; «Дитинство в окупації – досвід війни». Усноісторичними дослідженнями були охоплені мешканці наступних територіальних громад Чернігівщини: Батуринської, Березнянської, Ічнянської, Київської, Киселівської, Козелецької, Коропської, Любецької, Малодівицької, Менської, Михайло-Коцюбинської, Новгород-Сіверської, Новобілоуської, Олишівської, Остерської, Ріпкинської, Седнівської, Сновської, Тупичівської, Холмської. Також було проведено опитування мешканців міст Чернігова, Броварів та Славутича. Студенти, які змушені були виїхати за кордон, мали змогу провести опитування громадян України, котрі з огляду на військову загрозу опинилися у вимушеній еміграції.

Зібрана в ході проведених усноісторичних досліджень інформація присвячена висвітленню наступних аспектів: перебігу подій на Чернігівщині на початку повномасштабного російського вторгнення, емоційно-психологічному стану мешканців територіальних громад в умовах воєнного стану, доланню труднощів побутово-господарського характеру, розгортанню волонтерського руху, проявам згуртованості та різним формам взаємодопомоги, випадкам колаборації, змінам ціннісних орієнтирів населення області тощо.

Узагальнені та систематизовані матеріали досліджень були представлені у вигляді доповідей на численних наукових форумах регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів. Слушно зазначити, що традиційним стало проведення круглих столів у тих громадах, де у поточному році проходили усноісторичні дослідження. Доповіді, присвячені подіям на Чернігівщини під час російсько-української війни, виголошувалися

[1] Дорохіна Т. Використання методу усної історії в освітньому процесі: досвід Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського. *Мат. науково-практичної конференції «Дев'яті Фльорівські читання»* / за редакцією Т. Янченко, О. Герасимчука. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2025. С. 70–74; Дорохіна Т.Ф., Коваленко О.Б. Організація роботи студентів з різновіковими групами населення під час етнографічної практики в умовах воєнного стану. *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя:* Електронний зб. мат. XII Міжнародних і XXIX Всеукраїнських педагогічних читань. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2022. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://inst-hist.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/elektronnyj-zbirnyk-suhomlynskyj-2022-1.pdf.

на міжнародних Круглих столах, воркшопах, які щорічно проводить Управління культури і туризму Чернігівської міської ради. Традиційним стало проведення Міжнародного наукового форуму на тему ««Військові конфлікти у Європі XX – початку XXI ст.» (м. Чернігів – м. Будапешт).

Викладачі та студенти Інституту опублікували низку тематичних статей у фахових наукових виданнях, збірниках матеріалів конференцій та круглих столів. Крім того, студенти за результатами проведених досліджень щорічно презентують матеріали власних досліджень на звітних конференціях з етнографічної практики, Наукових конференціях молодих учених та студентів Інституту історії, публікуються у збірнику студентських наукових праць «JUVENIA STUDIA» та інших наукових виданнях[2].

Отже, усноісторичні дослідження відіграють помітну роль як у професійній підготовці майбутніх фахівців у галузі історії, так і в формуванні та збереженні історичної пам'яті всієї України. Вони перетворюють локальний досвід на складову частину національного історичного наративу, дозволяють зафіксувати «живу історію» – свідчення очевидців, які часто відсутні в офіційних документа. У цьому контексті усноісторичні дослідження та пошуки документальних джерел виступають як два взаємодоповнюючі напрями історичних досліджень, спрямовані на глибоке вивчення локальної історії, культури та фіксацію історичної пам'яті через пряму взаємодію з людьми. Ці напрямки і методи історичних студій

[2]Дорохіна Т.Ф., Коваленко О.Б. З досвіду усноісторичних досліджень повсякденного життя мешканців Чернігівщини під час російсько-української війни у 2022–2024 рр. *Сіверщина в історії України*. 2025. Вип. 18. С. 237–340; Дорохіна Т., Коваленко О. Усні історичні джерела про повсякденне життя мешканців Чернігівщини під час російської агресії. *Війна, наука та емоції: (не)нові концепції і підходи:* Зб. мат. круглого столу (м. Чернігів, 21–22 лютого 2023 р.) / Редакція та упорядкування С. Маховська. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2023. С. 28–32; Дорохіна Т., Коваленко О., Токарєв С. Мікроісторія війни: 36 діб окупації с. Тупичева на Чернігівщині. *Український історичний журнал.* 2023. № 4 (571), С. 25–42; Дорохіна Т. Ф., Коваленко О. Б. Усна історія сьогодення: події російсько-української війни на Чернігівщині у 2022–2023 роках. *Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації:* Мат. VI Міжнародної наукової конференції (Суми, 8–9 грудня 2023 р.). У 2 ч. Ч. 1. Суми: ФОП Цьома С.П., 2024. С. 89–92; Дорохіна Т., Коваленко О. Село Черниш в умовах тимчасової російської окупації 2022 р. (за даними усноісторичних досліджень). *Сіверянський літопис*. 2024. № 4 (178). С. 173–178; Дорохіна Т., Коваленко О. Седнівська територіальна громада в умовах російської агресії за матеріалами усноісторичних свідчень. *Війна, наука та емоції: (не)проговорене*: Зб. мат. Міжнародного воркшопу (м. Чернігів, 21–22 лютого 2024 р.) / ред. С Маховська. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 202–208; Дорохіна Т., Токарєв С. Зміна ціннісних орієнтацій мешканців Чернігівської області у період повномасштабної російської агресії 2022–2024 рр. за матеріалами усноісторичних досліджень. *Міжнародна науково-практична конференція «Культурна спадщина й ідентифікаційні процеси часів воєнного лихоліття: теоретичні та прикладні ракурси досліджень»: Зб. ст. учасників* (Київ, 11–12 липня 2024 року). Київ: Видавництво ІМФУ, 2024. С. 187–195; Дорохіна Т., Коваленко О. Київська територіальна громада в умовах російської агресії (за матеріалами усноісторичних джерел). *Війна, наука та емоції: від інтерв'ю до пам'ятєтворення.* Зб. мат. Міжнародної конференції (м. Чернігів 21–22 лютого 2025 р.) / Упорядн. та наук. ред. Світлана Маховська. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2025. С. 233–238; Дорохіна Т., Коваленко О. Повсякденне життя мешканців Новгорода-Сіверського під час російської агресії у 2022 р. (за матеріалами усноісторичних досліджень). *Новгород-Сіверська старовина:* Зб. наук. праць. Чернігів: Десна Поліграф, 2025. Випуск 2. С. 140–150; Дорохіна Т. Роль усноісторичних студій у формуванні історичної пам'яті (за матеріалами досліджень у територіальних громадах Чернігівської області у 2022–2025 рр.). *Інституції пам'яті, постградянські наративи та публічна історія: міждисциплінарний курс:* Мат. всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 23 лютого – 5 квітня 2026 року. Львів –Торунь: Liha-Pres, 2026. С. 16–20.

виступають фактично повноправними складовими формування історичної пам’яті. У підсумку здобуті під час проведених усноісторичних пошуків факти, судження і висновки створюють підгрунтя для створення узагальнюючих досліджень з новітньої історії України. Вони можуть стати в нагоді під час написання монографій, статей, підручників, розробці нормативних навчальних та спеціальних курсів, у краєзнавчій, музейно-виставковій, екскурсійно-туристичній діяльності.

Дорохіна Т., Токарєв С. Усноісторичні дослідження в навчально-науковому інституті історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М.Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка як інструмент формування історичної пам'яті. У статті розглядається питання важливості проведення усноісторичних досліджень для формування історичної пам’яті. Вони дозволяють зафіксувати суб’єктивний досвід, емоції та особистісні історії – свідчення про події, переживання та почуття періоду російсько-української війни. При подальшому написанні історії російсько-української війни ці дослідження дозволять порівняти офіційну версію історії з реальними людськими трагедіями, забезпечить збереження пам’яті для майбутніх поколінь. Починаючи з 2022 р. етнографічна практика студентів Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка присвячена вивченню питань повсякденного життя населення Чернігівської області в умовах воєнного стану. У результаті проведення усноісторичних досліджень сформовано джерельну базу свідчень очевидців російської військової агресії. Зібрані матеріали були опрацьовані та запроваджені до наукового обігу у вигляді доповідей на різного рівня конференціях і публікацій у наукових виданнях.
Ключові слова: усна історія, дослідження, респонденти, російсько-українська війна, Чернігівщина.

Dorokhina, T., & Tokarev, S. Oral history research at the O.M. Lazarevsky Educational and Research Institute of History and Social Sciences and Humanities of the T.G. Shevchenko National University “Chernihiv Collegium” as a tool for shaping historical memory. *This article examines the importance of oral history research for the formation of historical memory. Such research makes it possible to document subjective experiences, emotions, and personal stories—testimonies about the events, experiences, and feelings of the period of the Russian-Ukrainian war. In the future writing of the history of the Russian-Ukrainian war, this research will allow for a comparison of the official version of history with real human tragedies, ensuring the preservation of memory for future generations. Since 2022, the ethnographic practice of students at the O.M. Lazarevsky Educational and Scientific Institute of History and Socio-Humanitarian Disciplines of the T.G. Shevchenko National University “Chernihiv Collegium” has been dedicated to studying aspects of daily life for the population of Chernihiv Oblast under martial law. As a result of oral history research, a source base of eyewitness accounts of Russian military aggression has been established. The collected materials were processed and introduced into academic circulation in the form of presentations at conferences of various levels and publications in academic journals.*
Keywords: *oral history, research, respondents, the Russian-Ukrainian war, Chernihiv region.*